

Erfaringer med video på Herlev-Bibliotekerne

Af Steen Nielsen

Herlev-Bibliotekerne deltog sammen med bibliotekerne i Esbjerg og Herning i 1986-88 i et forsøg med udlån og forevisning af videogrammer fra Danmarks Radio og Statens Filmcentral.

Parallelt med dette forsøg er foretaget et mindre indkøb af videogrammer fra forskellige distributører, og på det seneste har biblioteket anskaffet videobånd fra henholdsvis Statens Filmcentral og Bibliotekscentralen. Jeg vil i det følgende forsøge at redegøre for vores erfaringer med det nye medium, ligesom jeg vil vurdere disse to tilbud fra det indkøbende biblioteks synsvinkel.

Hvilke typer

1. Herlev har en fast aftale med Herlev Videoværksted om, at biblioteket modtager fire eksemplarer af alle video'er, som produceres på værkstedet, således at såvel hovedbibliotek som filial (vi har kun den ene) har et eksemplar til udlån og et til brug på stedet.
2. "Set og sket i Herlev" er en lokal nyhedsvideo, produceret af kommunens informationsafdeling. Vi registrerer og udlåner den som et periodicum. Nyeste nummer er til brug på stedet - og

ældre numre er til hjemlån. Denne har vi også i såvel hovedafdeling som filial.

3. Købte videogrammer. Vi har indkøbt titler fra Dansk Biblioteksvideo og andre distributører, som vi blandt andet er blevet opmærksomme på gennem av-fortegnelsen. Ved handel med disse er det vigtigt at få vished for, at video'erne må bruges til udlån og/eller brug på stedet. Hvis der ikke, som ved handel med Dansk biblioteksvideo, underskrives en kontrakt, må man klargøre formålet og indhente tilladelse til biblioteksbrug.

Som eksempler på "andre" har vi video'er fra et medicinalfirma, Industrirådet og andre organisationer og institutioner.

Vi har i alt ca. 80 titler plus 50 lejede titler fra Statens Filmcentral samt en halv snes stykker købt fra Bibliotekscentralens tilbud.

Ophavsretten

Man skal passe på, når man køber video til biblioteksbrug. Selvom producenten giver tilladelse, kan vi ikke være sikre på, at vedkommende har retten til at give denne tilladelse. Og er det så

tilstrækkeligt, at bibliotekerne handler i god tro? Bibliotekerne kan skrive en kontrakt med distributøren for at sikre sig; men denne har ikke nødvendigvis alle rettigheder, og man kan jo som bekendt ikke sælge noget, som man ikke ejer. Området er uoverskueligt, og jeg føler, der er behov for en afklaring af de juridiske problemer. I Herlev har vi valgt at lade sælgeren underskrive en aftale, hvor vi redegør for vores brug af videogrammerne og slutter med en passus, hvor sælgeren påtager sig det fulde juridiske og økonomiske ansvar for eventuelle opståede problemer vedrørende rettighedsspørgsmålet. Vi mener, det er det bedste, vi kan gøre. Om disse problemer kan man for øvrigt læse i papiret "Video og bibliotekerne" udsendt af Bibliotekstilsynet i 1988.

Bedst ville det naturligvis være, hvis en lovændring kunne sidestille videogrammer med boglige materialer, så hvert enkelt bibliotek slap for disse tidsrøvende hjemmelavede aftaler. Da dette sikkert ikke sker inden for overskuelig fremtid, var det måske en opgave for en eller anden central instans at udarbejde en standardkontrakt, som alle biblioteker kunne bruge.

Bibliotekscentralen og Statens Filmcentral har afklaret ophavsretsproblemerne for deres tilbud og er i den forstand nemme at handle med for bibliotekerne

Jeg vil senere vende tilbage til disse to tilbud.

Materialevalgsprincipper

Først og fremmest skal det fastslås, at vi har meget få penge til video. Godt 20.000 kr. på voksenområdet og ca. 10.000 kr. til børnematerialer. Mange af vores videogrammer har været gratis eller blot betalt med et råbånd. Det er årsagen til, at vi på trods af økonomien har opbygget en lille samling. Vi har i valget prøvet at forene to principper:

1. Alsidighed - og almindelige materialevalgsprincipper som kvalitet og aktualitet. Men i en startfase har ønsket om alsidighed været meget dominerende.
2. "Mediespecifik kvalitet" (jeg kan ikke finde et bedre udtryk).

Erfaringerne fra Videoforsøget viste en tendens til, at man i materialevalgssituationen bevægede sig bort fra de gængse kriterier hen i retning af en

overvejelse af, om netop videomediet kunne tilføje noget til formidling af indholdet. Oplagte eksempler herpå er instruktionsvideo'er.

Videoforsøget viste, at lånerne også gerne vil have undervisnings- og instruktionsvideo'er - men naturligvis også andet. Blandt de mest populære emner var billedfiktion, underholdning, sport og aktualitet; mens historie og kunsthistorie var væsentligt mindre populært. På børneområdet var "Bamses billedbog" mest populær. Generelt var serier, som børnene i forvejen kendte, populære. Disse faktorer må naturligvis indgå i overvejelserne, når der skal købes ind.

De film, der kan tjenes penge på i videoforretningerne kan vi ikke få fat i, og der går sandsynligvis en rum tid, før forhandlerne, som sælger eller lejer ud, opfatter os som medspillere og ikke som konkurrenter. Den reelle modsætning er ikke så stor. Der produceres et antal titler, som ikke er af interesse for en videoforretning, men som ligger i umiddelbar forlængelse af bibliotekets virkefelt.

Prioritering

Vi må bevidst prioritere vores midler med de nye medier inde i billedet. Da lånernes forventninger er meget store, er det også meget svært at angive besparelser. Det er også vanskeligt at dække alle emner med et nyt medium, så vi må indstille os på en ny balance i opfyldelsen af bibliotekernes formålsparagraf. De almindelige materialevalgs-kriterier; kvalitet, alsidighed og aktualitet må tilføjes: mediets egnethed.

Klargøring

Så til det praktiske. Vi klargør båndet ved, at det kommes i en plastic-kassette i stil med videoforretningernes udstyr. Denne kassette forsynes med en lomme med normale lommeoplysninger, rygstrimmel med signatur og forfatter/titeloplysninger. På såvel kassette som bånd klæbes et båndnummer, og båndet påklæbes ekslibris. Kartotekskort kan købes til video, som optages i billedfortegnelsen.

Opstilling og formidling

Vi kan kortsæt i kartoteket på de video'er, vi har købt, og dertil har vi i et ringbind en alfabetisk og en systematisk fortegnelse specielt over video'er. De faglige (faglitterære) videobånd er integreret i bogbestanden. Den tomme kassette med DK-5 og titeloplysninger er placeret på hylden, og på kassetten er også gerne en indholdsnote. Låneren, som er interesseret i fx. ski-instruktion, ser altså såvel bøgerne som video'en. Vi prioriterer emnet frem for mediet. Til sammenligning kan oplyses, at vi også har andre av-materialer og indbundne årgange af tidsskrifter integreret.

Fiktionsvideo'erne har tidligere stået alfabetisk i skønlitteraturen; men de er senere blevet samlet i en permanent udstilling. I denne udstilling kan vi så supplere med faglitterære titler. Det er vores bestemte indtryk, at en sådan udstilling fremmer cirkulationen. MEN vi vil fastholde princippet om de ligeværdige materialer, og vi vil fortsat integrere materialerne ud fra idéen om, at det er indholdet, som tæller, ikke formen. Vi har lånere, som spørger efter "videoafdelingen"; men de bliver nok skuffet, idet de ofte har forventninger, vi ikke kan indfri. Vi har ikke en mængde, som gør det attraktivt at græsse, og den ene faglige video kan vel heller ikke erstatte den anden. De her omtalte erfaringer er voksenafdelingens. Børnebiblioteket har en væsentlig mindre samling og har indtil årsskiftet kun haft forevisning på stedet - på bestemte tidspunkter.

Lånetiden har tidligere været en måned, men er nu med enkelte undtagelser ændret til en uge. Vi har også 7-dages lån af bøger, så det giver ingen ekstra problemer i udlånsekspeditionen. Jeg har ikke kendskab til klager over den reducerede lånetid. Tværtimod tror jeg, at mange lånere finder en uge meget large i forhold til videoforretningernes ene døgn.

Man låner på sit normale lånekort, og vi reserverer gerne videobånd, som vi reserverer bøger. Man kan reservere uden begrænsninger og låne hjem uden restriktioner.

Præsensbenyttelse.

Vi har en fremviser stående i udlånet. Desværre har erfaringerne vist os, at det ikke er nok at fastgøre denne med et par skruer. En provokerende kraftig metalbøjle og en solid hængelås signalerer, at det er bibliotekets ejendom. Op til seks personer kan samtidig høre lyden via hovedtelefoner, som udleveres i skranken. Nye medier giver nye erfaringer. Således erstattede et par drenge den af personalet udleverede og sikkert meget sobre film med en medbragt Rambo-film. En opringning til videogramdistributørernes advokat bekræftede, at dette var en overskridelse af lejebetingelserne, så vi slap for at komme ud i overvejelser over håndhævelse af censurbestemmelserne.

Så længe udbredelsen af videomaskiner ikke er større (men det går stærkt) bør man kunne tilbyde benyttelse på stedet. Specielt i børnebiblioteket er præsensbenyttelse en stor succes.

Bibliotekscentralens tilbud.

BCs første videotilbud blev lanceret i et lækkert katalog, og selvom der blev gjort opmærksom på det i et følgebrev, kan jeg ikke lade være med at nævne en vis modsætning mellem forside og indhold. Selve indholdet er ikke så spændende, som forsiden signalerer; men på den anden side ligger det vel i forlængelse af vores normale materialevalg. Så der opstår ingen konflikter af den grund. Tilbuddet på ca. 50 titler repræsenterer sandsynligvis, hvad det har været muligt at forhandle rettigheder til; og et hvilket som helst udvalg på 50 titler vil blive kritiseret, så det vil jeg lade være med.

Det var overskueligt at orientere sig i kataloget, og titlerne var forsynet med fyldige noter og angivelse af brugsretten. Noterne forekom mig dog at have karakter af salgsmateriale, selvom de var skrevet af BCs konsulenter og, så vidt jeg ved, videregivet uensureret. Grunden kan være, at de dårligt bedømte video'er slet ikke blev tilbudt. Dog savnede jeg som indkøber en uafhængig anmeldelsesordning; men forskellen fra lektørordningen er måske slet ikke så stor.

Man kan læse i forordet, at "det enkelte bibliotek kan udlåne video fra Bibliotekscentralen, selvom der opkræves brugerbetaling for udlån af video på

biblioteket". Hermed adskiller BCs tilbud sig fra SFCs. SFCs video'er må ikke lånes ud mod betaling.

Disse forskelle i regler og praktisk håndtering er ikke lige sagen for et bibliotek, hvor man helst skal have ensartede regler og standardprocedurer.

Af kontrakten kan man se, at selvom rettighederne er forhandlet for bibliotekerne, skal man være opmærksom på indberetning og betaling til KODA i forbindelse med visninger på biblioteket. Dette gælder, hvis videobåndet indeholder musik.

I kontrakten står også: "Kunden er pligtig at orientere sine lånere på en klar og utvetydig måde om den for den pågældende titel gældende brugsret". Og videre: "Hvis kunden bliver opmærksom på overtrædelse af brugsretten, skal kunden straks standse udlån til den/de pågældende. Dog kan kunden i førstegangstilfælde meddele advarsel, såfremt kunden skønner, at overtrædelsen beror på en misforståelse".

Dette er nye krav til bibliotekerne, og det kan næsten være et problem, at lånerne selv finder materialet på hylden. Det synes ikke at være nok at anføre brugsretten på selve materialet, og vi skal tilsyneladende gribe ind, hvis brugsretten overtrædes. Det er altså ikke kun lånerens ansvar at overholde aftalen. Det ser ud som om biblioteket kan drages til ansvar, hvis en låner overtræder brugsretten. Det er uheldigt, at bibliotekerne på den måde får en "politifunktion". Det kan vel ikke lastes Bibliotekscentralen, men er de betingelser, man har kunnet forhandle igennem.

Jeg er bange for, at bibliotekerne ikke kan leve op til disse krav om såvel informationspligt - hvis den går videre end mærkningen af materialet - som handlingspligt, hvis lånerne har et for kreativt forhold til brugsretten. At der er forskellig brugsret til forskellige titler giver et ekstra krydderi i dagligdagen.

Statens Filmcentrals aftale om langtidslån.

I denne er den samme regel om at "biblioteket forpligter sig til at drage omsorg for, at videoudlånet kun sker i overensstemmelse med de kontraktlige bestemmelser...". Vi får svært ved at kontrollere vores lånere; vi kan højst informere. Til gengæld synes der ikke at være krav om betaling

til KODA i forbindelse med visning i biblioteket. Eller har man blot glemt at skrive det?

Langtidslåneordningen har den svaghed, at den forudsætter, at vi kan tilbagelevere materialet til en bestemt dato. Vi vil gerne; men det er ikke sikkert, at vores lånere vil have samme respekt for disse regler.

De stramme regler synes at have sin begrundelse i, at det er et nyt marked, og at producenterne er utroligt bange for at gå glip af en mulig indtjening. At jeg tramper så meget rundt i problemerne skyldes selvfølgelig også egen usikkerhed og ulyst til at overtræde reglerne.

SFCs tilbud i øvrigt.

Udbuddet hos SFC var større og meget sværere at orientere sig i. Materialevalget blev besværliggjort af, at man skulle have fat i SFCs katalog for at se en omtale af de tilbudte film.

Vi savnede i høj grad anmeldelser af filmene og naturligvis en vurdering af deres mulige anvendelse i bibliotekssammenhæng. Det er blevet mig oplyst, at næsten alle SFCs film anmeldes i tidsskriftet "Klip"; men dagligdagen i bibliotekerne levner ikke tid til selv at opsøge så stort et antal anmeldelser. En central anmeldelsesordning ville være til stor hjælp.

Ideen med langtidslån er i princippet god - den giver mulighed for over en periode at præsentere lånerne for flere titler - og så må vi finde ud af håndteringen i praksis.

Generelt vil jeg sige om BCs og SFCs videokassetter, at de er indbydende og fanger øjet. De ser spændende ud.

Gennemsynsordning af de tilbudte titler ville måske være en mulighed; men det ville være en hård tjans at skulle se fx. SFCs 320 titler igennem, så umiddelbart synes jeg behovet for en anmeldelsesordning er større.

Er det overhovedet et relevant medie?

I publikationen "Video på biblioteket", som er lavet på grundlag af evalueringsrapporten fra videoforsøget står: "... videogrammer af de typer, der har været med i forsøget, er velegnede og perspektivrige biblioteksmaterialer, der med deres informative, vidensformidlende, oplysende, debat-

skabende og/eller kunstneriske oplevelsmæssige karakter falder helt i tråd med bibliotekslovens formålsparagraf."

Det anføres ligeledes, at tilbuddet giver brugeren en valgfrihed m.h.t. tidspunktet. Det forudsætter naturligvis mulighed for afspilning. I 1988 havde ca. 35% af danskerne mulighed for at se video på eget anlæg. Procentdelen er siden øget væsentligt. I "DR-video på bibliotek" anføres at "I forhold til langt størstedelen af brugerne har forsøget haft det vigtige kulturpolitiske perspektiv at bidrage til en ændret opfattelse af videomediet og at vise, at mediet kan fungere som medium for både oplysning, vidensformidling, debat og kunstnerisk oplevelse."

Forsøget på de tre biblioteker viste også, at størsteparten af videolånerne var bibliotekets kernelånere. Men der kom også nye lånere til, "og disse nye lånere kommer i høj grad fra de mindre biblioteksvante grupper i befolkningen."

Vores daglige erfaringer modsiger ikke disse udtalelser. Lånerne spørger ofte om en video om et bestemt emne, hyppigt undervisnings- og instruktionsvideo'er. Lånerne er begyndt at forvente video på biblioteket.

KKBs stadsbibliotekar, Børge Sørensen, har beskrevet bibliotekets idé således: "Fællesskabet samler og tilgængeligør for alle mennesker de kunstneriske udtryk, som har den højeste kvalitet, og den viden som er mest kvalificeret."

Heri ligger en smuk demokratisk tankegang, som mange uden tvivl kan tilslutte sig. Det er værd at bemærke, at for denne idé er mediet ligegyldigt; men netop mediernes ligeværdighed er vanskelig at få tilslutning til uden for en snæver kreds af fagfæller. Vi skal forklare, at video er meget andet end underholdning.

Vores opgave er at opfylde bibliotekslovens formål og tilbyde oplevelser og faktaviden. I denne stræben bør vi også tage hensyn til nye brugergrupper, ligesom vi skal tage hensyn til mennesker, fx læsehandicappede, som opfatter og bruger billeder bedre end bogstaver. Video er både et rimeligt og relevant medie. Vores erfaringer siger nu også, at det er muligt.

Anvendt litteratur

Ørom, Anders: DR-video på bibliotek. Danmarks Radio, 1988.

Video på bibliotek / DRs Informationsafdeling. Bibliotekstilsynet, 1989.

Video og bibliotekerne. Bibliotekstilsynet, 1988.

Desuden er citeret Statens Filmcentrals Aftale om langtidslån og Bibliotekscentralens Aftale om leje eller køb af videogrammer.

Steen Nielsen er vicedstadsbibliotekar på Herlev-Bibliotekerne